

סימן י

האם מותר לפצוע לומר שהוא כהן כדי שיטפלו בו קודם

לכבוד הרה"ג רבי יצחק זילברשטיין שליט"א

שכבתי פצוע, והמתנתי לטיפול של אחד מחברי הצלה, לידי שכבו עוד כמה פצועים, ולפתע הגיע איש הצלה, וראה את מצב הפצועים, שכולם היו פחות או יותר באותו מצב, וראיתי שהוא מתלבט למי לגשת.

והתחלתי לחשוב על פי הלכה למי עליו לגשת, ומה סדרי הקדימויות בהצלה כאשר כולם פחות או יותר באותו מצב, ומבואר במסכת הוריות שיש סדר קדימויות כהן קודם ללוי, ולוי לישראל, ואם שניהם כהנים, או שניהם ישראלים, צריך לגשת לעבר הראשון שפוגש משום שאין מעבירין על המצוות.

והתלבטתי, כיון שהפצוע ששכב לידי היה ראשון, אולי היה מותר לי לומר לו שאני כהן, כדי שיטפל בי ראשון, זה נכון שאיני כהן, אבל אולי במצב של פיקוח נפש, שמותר לעבור על כל התורה כולו, אולי גם מותר לשקר כדי להציל את עצמי?

תשובה

למרות שזה אינו איסור שקר רגיל, אלא איסור שקר הנוגע לנפשות של חבירו, ואולי כמו שאסור לגזול מחבירו דבר הנוגע לנפשות להציל עצמו, כמו כן אסור לשקר כדי להציל עצמו על חשבון חבירו, אבל יש מקום לומר, שכל זמן שחבירו עדיין לא זכה בטיפול אינו לוקח ממנו כלום, ואיסור שקר נדחה מפני פיקוח נפש, וצ"ע.

מקורות ונימוקים

דנו הפוסקים אם מותר לגזול לצורך פיקוח נפש, ויעוין מה שכתבנו בזה בחשוקי חמד עמ"ס בבא קמא (דף ס ע"ב) שיש ראשונים הסוברים שמה שנאמר בגמרא שאסור להציל עצמו בממון חבירו, היינו שגזל אינו נדחה מפני פיקוח נפש.	להציל עצמו בגזילת מים של חבירו אמנם בעניננו אם חבירו היה כבר זוכה בטיפול, היה אסור לגזול ממנו את הטיפול, כי לא מדובר כאן בגזילת ממון, אלא בגזילת נפשות, לדוגמא, נאמר במסכת בבא מציעא (דף סב ע"א)
---	--

נוסף [מחנה ב'], שגם הם היו זקוקים למזון.

כשהגיעה המשאית יצא אדם ממחנה ב' והמתין בכביש, ובערמה אמר לנהג, הנה כאן מחנה א' שאותו אתה מחפש, הנהג פירק את כל מנות המזון למחנה ב'.

שואל כעת אותו חייל האם עבר על איסור גזל, או שמא מאחר ומגיע מזון לכולם, אם כן אותו חייל שהערים וקיבל את המזון עבור מחנה ב', לא עבר על איסור גזל, כי האוכל שייך לכולם, אלא שעבר על הוראות הממונה, שקבע שמשאית זו תהיה למחנה א'. ואולי העובר על דברי הממונה לא נחשב לגזלן?

והשבנו נאמר במסכת יומא (דף כד ע"ב) במה מפייסין? [כלומר כשהכהנים הגיעו לבית המקדש לעבוד, וכל אחד רצה לעבוד, היה עושים הגרלה מי יזכה בעבודה, ושאלה הגמרא באיזה בגדים עושים את ההגרלה], רב נחמן אמר בבגדי חול, ורב ששת אמר בבגדי קודש.

רב נחמן אמר בבגדי חול דאי אמרת בבגדי קודש, איכא בעלי זרועות דחמסי ועבדי, ואע"פ שלא זכו בגורל (רש"י). הרי שאותם בעלי זרוע, נקראים "חמסנים".

ולכאורה אותם בעלי זרוע לא לקחו דבר שלא שייך להם כלל,

שנים שהולכים במדבר, ויש להם מים רק לאחד, אם שנים ישתו, שניהם מתים, ואם אחד ישתה, הוא יחיה וחבירו ימות, דרש רבי עקיבא 'וחי אחיך עמך' חיך קודמים.

ובוודאי שאסור לחבירו לגזול ממנו את המים כדי לחיות, ויתרץ את עצמו שמותר לגזול משום פיקוח נפש, כי מים אלו, אינם דבר השווה ממון, אלא אלו מים שתלויים בהם חיי נפשות, ואם כן כשגזול את המים גזול נפש, ואסור לגזול נפש חבירו, בשביל להציל את נפשו, וכמו שכתב בחזו"א (יו"ד סימן סט סק"ב) דאין חברו רשאי לגזול ממנו מימיו, אע"ג דאדם רשאי להציל עצמו בממון של חברו, הכא כבר הוכרע הדין דחיך קודמין, והוי הגזול גזול נפש של חברו. [וראה עוד להלן מזה].

אמנם בעניננו הרי עדיין לא זכה הראשון בטיפול, ואם כן אינו גזול ממנו דבר השייך לו, ואולי מותר להציל את עצמו.

לבקש מהמשאית שתפרוק כאן את הסחורה המיועדת למחנה אחר

בחשוקי חמד עמ"ס יומא (דף כד ע"ב) כתבנו לדון, על מעשה שבשעת המלחמה בלבנון, נשאר מחנה צבאי א' ללא מזון, הם הודיעו זאת למחלקת האספקה, והם שלחו להם משאית מזון. ליד מחנה זה היה מחנה

אין לו תקנה עד שינק חלב רותח משחרית לשחרית, והביאו לו עז וקשרו לו בכרעי המטה, והיה יונק ממנה משחרית לשחרית. לימים נכנסו חבריו לבקרו, כיון שראו אותה העז קשורה בכרעי המטה, חזרו לאחוריהם, ואמרו: לסטים מזויין בביתו של זה [שחז"ל גזרו שאסור לגדל בהמה דקה בא"י משום שהם גזלנים ורועים בשדות אחרים], ואנו נכנסין אצלו.

ומקשים המפרשים שהרי כל האיסורים הותרו במקום פיקוח נפש, ולמה לא הותר לגדל בהמה דקה בשביל זה. ותירץ בשיטה מקובצת בשם המאירי דאף על פי שבמקום פיקוח נפש הותרו האיסורין להתרפאות בהן, דבר שנאסר מכח תקנה ומחשש פסידת אחרים, ראוי להחמיר בו ביותר.

הרי שכתב במאירי דבר נורא, למרות שמותר לרפאות את עצמו בכל איסור, אבל לא במה שנוגע לפסידת אחרים, ועל פי זה ביאר בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה תליתאה ח"ב סימן קלט) למה איסור עריות לא נדחה מפני פיקוח נפש, בשלמא שפיכת דמים משום הסברא מה חזית דדמא דידך סומק טפי [למה אתה חושב שהדם שלך אדום יותר משל חבירך].

עבודה זרה, כיון דכל תכלית החיות הוא בשביל הנפש, וכל שיעבוד ע"ז והוא מומר לכל התורה גם כל הנפש נשחת, ולא שייך שיציל את

שהרי העבודות שייכין לכלל שבט הכהנים, ורק הממונה אומר להם הצביעו, [כמבואר בדף כב ע"א], [ויתכן גם שסוברים בעלי הזרוע שהממונה לא לקח בחשבון שהם ת"ח וכבוד התורה עדיף, ומגיע להם בלי גורל וחושבים שאין כאן חמסנות, כי עברו רק על דברי הממונה], אך למעשה חמסנים שמם. ויעוין בשערים המצוינים בהלכה שדן אם בעלי זרוע אלה כשרים לעדות, שהרי בגמרא קרי להו חמסנים. ומכאן לעניננו שאותו חייל נחשב לחמסן, ואולי פסול לעדות עד שיחזור בתשובה.

אמנם יש לחלק, שהרי מי שנוטל עבודה מהזוכה בפיו, חייב מיתה בידי שמים, כמבואר במנחת חינוך (מצוה שפט סק"ז), ובשאלתנו ודאי שאינו חייב מיתה, וכל הנידון הוא רק על גזל. ועוד שיתכן שפיס הוא זכיה גמורה, שהרי הגורל הוא מאת ה', משא"כ ההחלטה של הממונה אין דינה כזכיה גמורה, ומי שהערים אולי אין דינו כחמסן.

אמנם גם אם דינו כחמסן, אולי משום פיקוח נפש, מותר גם לחמוס, כי הראשון עדיין לא זכה בטיפול, ואם כן אינו גוזל ממנו דבר השייך לו.

פיקוח נפש לא דוחה הפסד של אחרים

נאמר במסכת ב"ק (דף פ ע"א) מעשה בחסיד אחד שהיה גונח מלבו [פיקוח נפש], ושאלו לרופאים, ואמרו:

נפשו בשביל שישמור כל התורה, דהרי הוא מומר לכל התורה.

למה איפור עריות לא נדחה מפני פיקוח נפש

אבל עריות לא נודע לכאורה למה החמירו בזה יותר, וצריך לומר על פי מה שכתב במאירי דאף לצורך פקוח נפש לא שרינן דבר שיש לחבירו קצת הפסד, ולפי זה בג"ע דאין לך הפסד גדול מזה שעושה בניו ממזרים, ואוסר אשה לבעלה וכדו', ובכה"ג לא הותר אף משום פיקוח נפש.

ולכן גזל הותר בפיקוח נפש, כיון דממון אתיהיב למחילה, ואפשר בחזרה א"כ אין לו ליהרג עבור זה, כי נפשו ליתא בחזרה ולא אתיהיב למחילה, וכן ג"ע דלא אתיהיב למחילה וליתא בחזרה, והוה מעוות שאינו יכול לתקן, עכ"ד השואל ומשיב.

ולפי זה אסור לגזול דבר שנוגע לנפשות, כדי להציל את עצמו, כי מה שגזל הותר לצורך פיקוח נפש, הוא רק בממונות, שאפשר להחזירו או למחלו, אבל לגנוב את חייו של אדם אחר, בשביל להציל את חייו אסור, כיון שאי אפשר למחול, ואינו ניתן בחזרה.

אמנם בעניננו, אין זה ממש גזל, כי עדיין השני לא זכה בזה, אלא יש בזה פסידא של אחרים הנוגע לדיני נפשות, ואולי זה מותר.

האמא אמרה לרופאים שהילד נולד לאחר חמש עשרה שנות נישואין

מעשה בילד שהובהל לבית החולים, ומיד הוחלט לנתחו, האם המבוהלת פנתה בהתרגשות אל הרופאים, אנא טפלו בו במסירות, זהו ילד יקר שנולד לאחר חמשה עשר שנות נישואין...

בשמוע הרופאים את תחנוניה נחמץ לבם, הזעיקו מיד את טובי המנתחים, ותכונה רבה היתה לקראת הניתוח. הטיפול נעשה תוך הקפדה יתירה, ואכן לבסוף עבר בס"ד בהצלחה.

והנה, בימי החלמתו של הילד הבחינו הרופאים שעשרה ילדים באו לבקרו, שאלו את האם מי הילדים האלה, והשיבה ילדי הם אשר חנן אותי אלוקים. שאלו אותה למה רמיתנו, הסבירה האם לא שיקרתי כלל, הילד אכן נולד כעבור חמשה עשר שנות נישואין... אבל יש לו גם עשרה אחים קודם, האם היה מותר לאמא לגנוב דעתו של הרופא?

והשבנו, אף על פי שמדובר בפקוח נפש בכל זאת נראה שלכתחילה אין לנהוג כן, שהרי זו גניבת דעת, וה' אלוקים אמת, וכדי שהרופאים יצליחו בדרכם צריכים לסייעתא דשמיא, והיא ניתנת להולכים לפניו באמת, ולכן אין צריך לשקר או לגנוב דעת כדי להצליח.

אך אמר לי מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאם האמא חשה שהפעוט לא מקבל את הטיפול הטוב, היתה רשאית לומר כך, כדי שיקבל את הטיפול המתאים לו, אך אם טיפלו בו כהוגן, אלא שרצתה שיקבל טיפול מועדף וטוב יותר, אסור היה לה לומר כך.

אך שם זה שקר שאינו על חשבון של אחרים, אלא שהרופאים התאמצו יותר מטיפול רגיל, אבל בענינו שהטיפול הוא על חשבון אחר שנפסד, ואם כן למרות שאין בזה גזל, כיון שהראשון עדיין לא זכה בכלום, אבל גם

אין זה רק איסור שקר רגיל, אלא זה איסור שקר הנוגע לנפשות, דהיינו כמו שיש גזל ממון, שהותר משום פיקוח נפש, ויש גזל של ממון הנוגע לנפשות [גניבת מים שחיי אדם תלויים בהם] שאסור משום פיקוח נפש, גם בשקר יש איסור שקר רגיל, שהותר משום פיקוח נפש, אבל יש שקר שחיי אדם תלויים בהם, שאולי אסור משום פיקוח נפש.

ובכל זאת אולי יש מקום להתיר, כיון שאינו גונב דבר מהשני, ורק גורם שיטפלו בו, ואולי גם על זה נאמר חייך קודמים, וצ"ע.

סימן יא

כששומעים מאסון כזה, האם צריך לברך

ברכת "דיין האמת" ועד מתי

לכבוד הרה"ג רבי יצחק זילברשטיין שליט"א

בל"ג בעומר תשפ"א אירע במירון אסון נוראי, בקנה מידה עולמי, שנעשה "ל"ג בעומר מעוכין", וכל עם ישראל ביכו יחד את האבידות והטרגדיות הנוראות, שאירעו למשפחות הנפטרים והפצועים בפרט, ולכל העם היהודי בכלל.

בזמן שנתוודע גודל הטרגדיה נסתפקתי האם צריך לברך ברכת "דיין האמת" על שמיעת אסון גדול כזה, והאם צריך לקרוע קריעה, כדין השומע שמועות רעות, שמברך ברכת דיין האמת וקורע, שאולי אין לך שמועות רעות מזה?

ואם צריך לברך ולקרוע, עד מתי עדיין אפשר לברך ולקרוע, כי אני נזכרתי על כך, רק לאחר שעברו 12 שעות מזמן ששמעתי את הבשורה, האם עדיין ניתן לברך, [ואולי יש לדמותו למה שהמנהג כיום לברך הברכה הנ"ל בזמן הלוויה, גם אם עבר זמן רב משמיעת הבשורה]?